

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

No 52

MAGYAR
OPERA
200+

OPERA TREZOR

Erkel Ferenc

Erzsébet

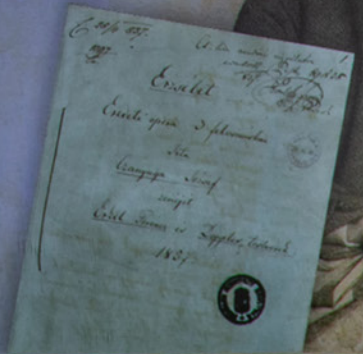
II. felvonás

Erkel Ferenc

Erzsébet

II. FELVONÁS

Műismeretető, hangverseny és lemezfelvétel
2019. OKTÓBER 19., 19:30, ERKEL SZÍNHÁZ

Erkel Ferenc
Erzsébet
II. felvonás

Librettó **CZANYUGA JÓZSEF**

Lajos türingiai uralkodó gróf **LÁSZLÓ BOLDIZSÁR**

Erzsébet, II. András király lánya **KOLONITS KLÁRA**

Kuno, keresztes vitéz, Lajos bizalmasa **HAJA ZSOLT**

Gunda, Erzsébet udvarhölgye **BALGA GABRIELLA**

II. András **CSER KRISZTIÁN**

Roderich, a keresztes hadak vezére **KÁLDI KISS ANDRÁS**

Karmester **KOCSÁR BALÁZS**

Közreműködik **MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ ÉNEK- ÉS ZENEKARA**

karigazgató **CSIKI GÁBOR**

Az élő felvétel az Erkel Színházban készült 2019. október 19-én

A felvételt **A CONSORT CLASSIC STUDIO KÉSZÍTETTE**

Hangmérnök **HORVÁTH TAMÁS**

Zenei rendező **CSURGÓ TAMÁS**

magyar nyelven

Játékidő: 56'04"

A felvétel a Magyar Állami Operaház tulajdona

A mű előadása a BTK Zenetudományi Intézetének Magyar Zenetörténeti Osztályán készülő Erkel Ferenc *Operák* kritikai összkiadás keretében készült partitúra alapján jött létre: Erkel Ferenc: Erzsébet, közreadta Kim Katalin, a BTK Zenetudományi Intézet és az Országos Széchényi Könyvtár közreadása, Budapest, Rózsavölgyi és Társa kiadása, megjelenés alatt (= Erkel Ferenc *Operák* Supplement I/1).

Kolonits Klára és az OPERA Énekkara

Lejátszási lista

1. No.6 Coro (énekkar, Erzsébet) 10'14"
2. No.7 Duetto (Lajos, Erzsébet) 9'29"
3. No.8 Duetto (Kuno, Gunda) 10'02"
4. No.9 Coro ed Aria con Coro (énekkar, Erzsébet) 10'15"
5. No.10 Finale (András, Roderich, énekkar, Lajos, Kuno, Gunda, Erzsébet) 16'04"

Játékidő **56'04"**

Kocsár Balázs és az OPERA Énekkara

A császári pár és egyben Erzsébet királyné első magyarországi látogatását az eseményhez illő készülődés előzte meg. Ez alól nem volt kivétel a nemzet legfontosabb kulturális intézménye, a pesti Nemzeti Színház sem, melynek vezetése ebből az alkalomból egy üdvözlő opera irását is elrendelte. A teljesítésre azonban feltehetőleg túlságosan kevés idő maradt. Erre utal legalábbis, hogy az első bécsi híradások után a magyar lapok csak 1857. február 20-án jelezték a tervezett művet, a Nemzeti Színház folyóirata, a *Déliháb* február 22-én tett róla első alkalommal említést, és eleve többszerzős darabként harangozta be az Erzsébetet: „*Hír szerint Doppler [sic!] és Erkel új opera szerzésével foglalkoznak. Az opera címe Erzsébet lenne, s a magyar történetből van merítve.*”

A Nemzeti Színház vezetése feltehetőleg a rövid határidő miatt dönthetett úgy, hogy az egyes felvonások komponálását szétosztja az intézmény házi zeneszerzői, Erkel Ferenc, Doppler Ferenc és Doppler Károly között. (Kezdetben talán csak az első kettőre gondoltak, ugyanis mind a bécsi, mind a magyar nyelvű sajtó két szerzőről tesz említést.) A híradások idején Doppler Ferenc már javában dolgozott a darabon, a rá eső első felvonás autográf kéziratát 1857 márciusában zárta le, és beszállt az Erkel Ferenc által vállalt második felvonás hangszerelésébe; majd pár nappal a premier előtt a testvére, Doppler Károly által jegyzett harmadik felvonás komponálásába is besegített a még hiányzó Waffentanz megírásával. A zaklatott előkészületek után a császári pár tiszteletére és annak jelenlétében tartott bemutatóra 1857. május 6-án került sor egy ingyenes(!) és feltehetőleg zártkörű díszelőadás keretében.

Az 1895-ben megjelent első részletes Erkel-életrajzban id. Ábrányi Kornél lesújtó véleményt fogalmazott meg az *Erzsébet*ről, és legalább ennyire epésen kritizálta a darabot. Számos kortársához hasonlóan Ábrányi szóvá tette a szövegkönyv színvonalatlanságát és a megzenésítés többszerzőségéből fakadó stílusbeli egyenetlenséget. A fontos szakíró lesújtó véleménye nem maradt következmények nélkül. Az 1910-es Erkel-életrajzában Isoz Kálmán mindössze egy lábjegyzetet szentelt az *Erzsébet*nek. Feltehetőleg Isoz alapján döntött úgy Szabolcsi Bence is, hogy a *Magyar zenei történet* kézikönyvében Erkel operáinak tárgyalásból kihagyja a Dopplerekkel közös alkalmi művet. Az *Erzsébet* megítélése akkor változott meg, amikor 1961-ben Somfai László elővette a darab autográf partitúráját, Legány Dezső pedig hosszasan idézte 1975-ös Erkel-műjegyzékében az opera lelkes hangvételi korabeli kritikáit. Érdemes felfigyelnünk a Németh Amadé írásaiban tapasztalható irányváltásra: 1973-as

Erkel-kronológiában, sőt még az 1979-es Erkel-életrajz második javított kiadásában is még elutasította a darabot. 1986-ban azonban az Erkel családról írt, 1986-ban lezárt könyvének oldalain Németh hangnemet váltott, a magyar opera történetének 1987-es, illetve átdolgozott és kibővített 2000-es kiadásában pedig külön elemzést szentelt a műnek, mellyel kapcsolatban megállapítja: Erkel „*eddig még soha el nem ért csúcspontot a művészetben*”, sőt „*felvonása talán még a Bánk bánt is felülmúlja szépségében.*” 1993-as összefoglaló Erkel-tanulmányában maga Legány Dezső is egyértelműen az opera mellett foglal állást, az *Erzsébet*et Erkel jelentősebb alkotásai közé sorolta.

Id. Ábrányi Kornél kiábrándultsága minden valószínűséggel szerepet játszott abban, hogy néhány évtized múltán úgy emlékezett: az operát általános közöny kísérte, és inkább a „*fényes kiállítás*”, a korabeli közönség részéről megnyilvánuló „*nemzeti pietás*” fogadtatta el, mely fölött „*a feledés aktái*” igencsak korán bezárultak, sőt maga Erkel is mindvégig nyilvánvaló érdektelenséget mutatott iránta. Az *Erzsébet* játszottsága ugyanis a későbbi Erkel-operák viszonylatában egyáltalán nem volt rossz. 1857 és 1879 között két felújításban 16 alkalommal adták elő a Nemzeti Színházban, gyakrabban elsősorban azért nem szólalhatott meg, mert túl sok erőt kötött le a színpadon.

Bár a császári pár tiszteletére készült, az *Erzsébet*et nem protokolláris operaként kezelte a Nemzeti Színház, ahogyan ezt Ábrányi visszaemlékezése sugallja. Igaz ugyan, hogy az uralkodó jelenlétében három alkalommal is előadták, de az *Erzsébet*et tüzték műsorra Anton Rubinstein tiszteletére 1858-ban, és újították fel 1865-ben a Nemzeti Zenede negyedszázados fennállása alkalmából szervezett „*nemzeti közművelődési ünnepség*” keretében is, melynek fénypontját Liszt *Szent Erzsébet legendájának* bemutatója képezte a szerző vezényletével. Erre az alkalomra, az ekkor már Bécsben működő Doppler Ferenctől a Nemzeti Színház vezetősége nyitányt is rendelt az operához.

Ábrányi visszaemlékezésének negativitása szemben áll a korabeli sajtó lelkesült hangvételével is. Mind az 1857-es bemutató, mind a későbbi két felújítás kritikáit az Erkel féle második felvonás iránti lelkesedés hatja át. Ez több mint „nemzeti pietás”. Míg Ábrányi a II. felvonás értékelésében csupán Erkel zenéjének relatív fölényét ismerte el, az opera egészét pedig lényegében elutasította, addig az *Erzsébet* korabeli kritikusa Erkel felvonását a legnagyobb operaterméséhez hasonlítva dicsérték, és kedvéért valóban elnézőbbekké váltak a rohamtempóban készült darab egészével szemben: *„A szöveg szerkezetén, mint a zeneművön a gyorsdolgozás nyomai látszanak”* – olvashatjuk; Doppler Ferenc zenéje *„kevés nemzeties eredetiséggel bír”*, bár vannak benne szép részleteket (kvartett, Magyar tánc), *„idillies elemek”*; a Doppler Károlytól származó III. felvonás *„stilje egészen elüt az előbbeni felvonásokétól”,* lármás cirkuszi zene. Erkel felvonása azonban olyan, mint *„egy, nagy egyöntetű szobor, mely az erőt és méltóságot ábrázolja. Erkelt ez az egy fölvonás is képes örökíteni, [... melyben] teljesen sikerült: a valódi magyar dallamoknak magasabb, eszményibb formát kölcsönözni. Mindenütt eltalálta a kedély, mély érzés és indulatok hangját. A koldusok énekétől kezdve az utolsó nagyszerű imáig minden kis zene- és énekrészt dallamosság és eredetiség tesznek becsessé. A zene soha nem kacérkodik itt alant szárnyaló dolgokkal, mindenütt megtartja délcég méltóságát, a nélkül, hogy azt bárhol is szenvelgené.”* (Hölgylutár, 1858. január 20.).

Nehéz elképzelni, hogy Erkel ne vette volna kellőképp komolyan az *Erzsébet* komponálását. Zeneszerzőként tétje lehetett számára a *Hunyadi László* 1844-es premierjét követő hosszú szünet utáni első megszólalásnak, és ha segítséget vett igénybe az *Erzsébet* partitúrájának véglegesítésénél, ezt elsősorban lassú munkatempója és a szoros határidő, de nem a feladat iránti érdektelensége magyarázza. Ábrányi a század végén kizárólag a Habsburg ház iránti politikai elköteleződést látta az alkalmi operában. Innen kritikájának hevessege. Erkel azonban már a bemutató idején is távolságot tartott a maga módján, amikor az általa komponált második felvonás kórustablójának végére beiktatta a Kölcsey *Hymnus*-megzenésítést. A koldusok közt alamizsnát osztogató *Erzsébet* felvonást nyitó jelenete az ekkor már országszerte néphimnusként énekelt *Hymnus* hangjaiban kulminál.

Kim Katalin

Haja Zsolt, Balga Gabriella

László Boldizsár, Kolonits Klára

A II. felvonás cselekménye

Hegyes vidék a királyi lakhelynél. Koldusok könyörögnek [No. 6/a *Koldusok kara*], majd a közöttük alamizsnát osztogató Erzsébet érkezésekor őt magasztalják [No. 6/b-c *Coro*]. Közösen az Úrhoz fohászknak, [No. 6/d *Harangkar*], végül a kápolnában lévő nép orgonakísérettel elénekli a *Hymnus* [No. 6/e] első szakaszát, és távozik. Lajos érkezik, mint lantos. Bár találkoztak egyszer, nem ismerik fel egymást Erzsébettel. Mindketten megvallják érzelmeiket, ugyanakkor jegyességére hivatkozva Erzsébet elküldi Lajost [No. 7 *Duetto*]. A két főhős kettősének népi pendantjaként a következő jelenetben inkognitójukat megtartva Gunda és Kuno is vallomást tesz egymásnak, hangvételük azonban inkább humoros, évődő, mint szenvedélyes [No. 8 *Duetto*]. Trombitaszó hívja Kunót. **Változás.** Terem a királyi palotában trónnal. Az udvar népe Erzsébet borús hangulata miatt aggódik, akit nagyon felkavart a lantossal való találkozás. Nehezen nyugszik bele, hogy szívét feláldozva le kell mondania szerelméről. Az Úr segítségét kéri. [No. 9 *Coro ed Aria con coro*] A felvonást záró jelenetben Roderich vezetésével megérkeznek a keresztes vitézek, közöttük Lajos és Kuno. II. András király és az udvar népe ünnepélyesen fogadja őket. [No. 10 *Finale (Recitativo, Magyar induló)*] A király bejelenti, hogy tiszteletükre lovagi tornát fog rendeztetni. Eközben Lajos a trónon ülő Erzsébetben ráismer szerelmére. Kuno is felfedezi Gundát az udvarhölgyek között. Lajos eldönti, hogy részt vesz a lovagi tornán. Ima karral, majd a királyt éltető kórusral zárul a felvonás. [No. 10 *Ensemble*].

Kim Katalin

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Felelős kiadó **Ókovács Szilveszter**,
a Magyar Állami Operaház főigazgatója
A bookletet szerkesztette **Karczag Márton**

Fotók **Csibi Szilvia**

Grafikai terv, nyomdai előkészítés **Mátai és Végh Kreatív Műhely**